مامزێرو ڕۆمانی نوێی کوردی

سابیر ڕەشید

سەرباس

نووسین لەسەر ڕۆمانی (مامزێر)ی کاروان عومەر کاکە سوور بۆ من کارێکی زەحمەت بوو، چونکە ئەو ڕۆمانە بە شێوە یا تەکنیکی نووسینی ئاسایی جاران نەنووسراوە، بەڵکو نووسەر یا ڕۆماننووس هەوڵیداوە بەتەکنیک و شێوازێکی دیکەی شێوەی ڕۆمانی نوێی فەرەنسی بینووسێت، ئەمەش پێویستی هەم بەگەڕانەوە هەبوو بۆ ئەم سەرچاوانە و هەمیش بە کردنەوەی کۆدو شیفرەو هێماکانی ناو ڕۆمانەکە کە نووسەر لە هەندێک جێگادا تەنها وەک مۆتیڤ سوودی لەڕووداوە مێژووییەکان و بەتایبەتیش ئەفسانەو مێژوو و بیروباوەڕی عیبرییەکان کە لە نێو ڕۆمانەکەدا وەک مۆتیڤ خستۆتییە نێو گێڕانەوە و ڕوانینەکانی پاڵەوانی سەرەکی ڕۆمانەکە و لە کۆتایی ڕۆمانەکەشدا کە ئەمە بۆ یەکەمجارە لە ڕۆمانی کوردیدا هەبێت، ئەو مۆتیڤانەی کە وەریگرتووە ڕاڤەی کردووە.. ئەوەی ڕاستیش بێت ئەم ڕۆمانە بۆ جاری یەکەم کە خوێندمەوە تەواو لێی حاڵی نەبووم، بەڵکو لە خوێندنەوەی دووەمدا دوای ئەوەی شیفرەو هێماکانم دۆزییەوە و لێکمدایەوە ئەوجا زانیم کە نووسەر وەک ڕۆمانی نوێی فەرەنسی دەیەوێ بەتەکنیکی نوێ و جیاواز لە جاران ئەم ڕۆمانە بخاتە نێو کتێبخانەی کوردی کە لای من ئەم هەوڵە و هەموو هەوڵەکانی پێش ئەویش، شایەنی ستایشن، چونکە پێش ئەم هەوڵەی، کاروانیش ڕۆمانی کوردی بە سوود وەرگرتن لە هەردوو قوتابخانەی فەرەنسی نوێ و ئەمریکای لاتین، توانراوە شێوەی ئاسایی جاران یا ڕوانینی بەلزاکی لەم هەوڵانەدا واز لێ بهێنرێت بەم دوو ڕێچکە نوێیە و ڕێچکەیەکی دیکەیش کە تێکەڵ بە هەردوو ڕێچکەکە و شێوەی گێڕانەوەی جارانیش هەر ماوە لای ئەم ڕێچکەیە، بەڵام لە دەربڕین و ڕوانین و زمانی نووسیندا نوێیە و سوود

له هەموو تەکنیکە نوێکان وەرگیراوە بە تەکنیکی گـێـڕانەوەی ئاسـایی جـارانیـشـەوە، بەڵام بەشێوازێکی جیاواز لە ستایلی جاران نووسراوە و خراوەتە نێو کتێبخانەی ڕۆمانی کوردییەوە. ڕۆمان لای ئەم ڕێچکە نوێیە، لادانێکە لە بنچینەی باوو سەرنج ڕاکێشانی خوێنەرە لەڕووی تێکشکاندنی کلێشەی ئاسایی جاران و گۆڕان لە گێڕانەوە بەشێوازی جیاجیا و دەرچوون لە چوارچێوەی مەنلوف، بەڵکو گۆڕینی ئەو مەنلوفانەش بۆ گەیاندن بە ئاستی ئەفسانە و فانتازیا و شیعرییەتی نووسین و بەشداریکردنی خوێنەر لە گێڕانەوە و کۆتایی کراوە و سوودوەرگرتن لە هەموو هونەرەکانی دیکە و تەوزیفکردنی لە ڕۆماندا، من ئەم هەوڵە نوێیانە بۆ سێ ڕێچکە جیا دەکەمەوە جگە لە ڕێچکەی ئاسایی جاران، کە هێشتاکە هەندێک ڕۆمانووسی بە ئەزموون و نوێش بەردەوامن لە نووسینی ڕۆمانەکانیان بەشێوەی جاران، یەکێک لەم ڕێچکانە بەشێوەی تێکەڵاو دەنووسێت، واتە سوودوەرگرتن لە شێوە نووسینی جاران بەتایبەتیش لەڕووی ڕووداوو بابەتەوە وەک جاران واقیعییە، بەڵام سوودی لە شێوەی ڕۆمانی نوێی فەرەنسی و شێوەی ئەمریکای لاتین وەردەگرێ و بەزمانێکی شیعری جیاواز لە جاران کە دیارە شیعرییەتی نووسین لە هی جاران زۆر دیارترە و هەستیشی پێدەکرێت و بایەخێکی زۆریشی پێدراوە، بەڵکو هەندێک لەم ڕۆمانانە کەمتر وەک جاران بایەخ بە کەسایەتی و ڕووداوو گرێچن دەدەن و زیاتر بایەخ بە زمانی نووسینی ڕۆمانەکەو رووخسارو بەکارهێنانی هۆکاری دیکە بۆ گێڕانەوە دەدەن وەک شێوەی یادەوەری و نامە و چاپتەر و ژمارەو بەکارهێنانی تەکنیکی میتاڕۆمان و چیرۆک لەناو چیرۆک بەکارهێنانی و تێهەڵکێشکردنی شیعرو فۆلکلۆر و گۆرانی و بەکارهێنانی ئەفسانە و فانتازیا و فرە دەنگی و دەیان تەکنیکی دیکە، تەنانەت سوود لە ڕۆمانی نوێی فەرەنسی و ڕۆمانی ئەمریکای لاتینیش دەبینێ و دەتوانرێ دەقی ئەم ڕۆمانانە وەک دەقی جیاواز لە ڕۆمانی ئاسایی ببینرێن و بەڕۆمانی نوێش دادەنرێن، چونکە لە شێوەی هەقایەتخوانی جاران دوور دەکەوێتەوە و چیدیکە ڕۆمان فۆتۆکۆپی واقیع نییە، بەڵکو خوێنەریش دەبێتە بەشدارو ڕەگەزێکی ڕۆمانی نوێ، ئێمە بۆ ڕاستی سەلماندنی ئەم ڕێچکە نوێیە دەتوانین چەند ڕۆمانێک بکەینە نموونە وەک:

ڕۆمانەکانی عەبدوللا سەڕاج و (درزو کەوشەنی پەیکەرتاشێکی تر)ی کاکەمەم بۆتانی و (ئەژدیها)ی مەکری و (خۆری تاری) ڕەئوف حەسەن و (حیکایەتەکانی باوکم)ی فەرهاد پیربال و (تەونی جاڵجاڵۆکە)ی حەکیم کاکەوەیس و (مۆسیقای مەرگی ناوەختە) و (نەفخ و وێنەکانی با)ی سەلاح جەلال و (کەوتنە خوارەوەی گورگێک)ی ئیسماعیل حەمەدەمین و (پێدەشتی کارمامزە کوژراوەکان)ی شێرزاد حەسەن و (دەرەختی کەتناوە)و (خەوی پساوەی قەندیل) و (یاداشتەکانی هاوڕێکەم)ی دلشاد مەریوانی و (پەناهەندە) و (زاکیرەی با)و (خەونەکانی بلوژستان)ی ئەحمەدی مەلا و (سەفەری نیوەی بکوژێک)ی هۆشەنگ شێخ محەمەد، دەستنووسی فەقێکان)ی نەجات نوری و (ئەسپەکانی تاوبا)ی کەریم دەشتی و (ئەوین لیمۆیەکان)ی هەریاد و (شانشینی تاقگەکانی سۆز)ی سەباح مەجید و (ئیرەم) و (ئولگا بۆزدینۆڤا)ی زانا خەلیل و (پەڕینەوە لە تەم تومان)ی عوبێد مەجید و (نۆرینگ)ی حسام بەرزنجی و ئیبراهیم حەسەن و

چەندان رۆمانی دیکەیش کە رەنگە ئێمە نەماندیبێ..

رێچکەیەکی دیکەیش لە رۆمانی نوێی کوردیدا ئەو رۆماننووسانەن کە سوودیان لە رۆمانی ریالیزمی سیحری ئەمریکای لاتین وەرگرتووە) ئەوانە هەندێکیان هەقایەت و ئەفسانەی کوردییان لەجیاتی ئەفسانە و هەقایەتی ئەمریکای لاتین لە رۆمانەکانیاندا تەوزیف کردووە، یا ئەفسانە و خەیاڵ و فانتازیای ناو رۆمانەکانیان زادەی خەیاڵی خۆیانە، بەڵام وەک تەکنیک لەسەر شێوەی ئەفسانە و خورافاتی کوردی گێڕانەوەکانیان ئەنجام داوە لە نێو زمانێکی شیعری جوان، ئەمەش هەم وەک ماناو هەمیش بۆ مەبەستی تەکنیک و جوانکاری خستوتیانەتە نێو گێڕانەوەی رۆمانەکانیان و نامەئلوفەکانیان کردۆتە مەئلوف و بەرگی ئەفسانە و فانتازیایان لەبەر کردووە و بەمەش لە رۆمانی ئاسایی جاران خۆیان جیاکردۆتەوە.. ئەمانەش نموونەیان لە (رێگا)ی مەم و رۆمانەکانی بەختیار عەلی و رۆمانەکانی سەلاح عومەر و دیوێکی دیکەی حەکایەتە بەنووسراوەکانی یوسف عیزەددین و (ئاوێنە سەرابیەکان)ی هیوا قادر و (پەرەسێلکەکانی کۆچ)ی فەروخ نیعمەتپوور و (باڵندەکانی دەم با)ی عەتای نەهایی و (بەهەشتی ئەوبەر پردەکە)ی رێبوار حەمەرەحیم و...تاد.

رێچکەیەکی تریش لە رۆمانی نوێی کوردیدا ئەو رۆماننووسانەن کە دەکەونە ژێر کاریگەری رۆمانی نوێی فەرەنسی و ئەوانیش دەتوانین بەم چەند نموونەیە بەدیاریان بخەین وەک:

(چناری شێرو شێخی داموس و دنیا لە کتێبێکدا و لەسەر باران دەنووسم)ی جەبار جەمال غەریب و (ئافاتەکانی بنەماڵەی مێخەک و گێلاسی خوێن و گەشتە تیوارەکانی میر بە تەنیاییدا)ی عەتا محەمەد و (پیاوێکی شەپقە رەشی پاڵتۆ رەشی پێڵاوشین و سانتیاگۆ دی کۆمپۆستیلا)ی د. فەرهاد پیرباڵ و (شاخوێنبەری سەرکردە)ی گۆران سەباح و (ئای لە ڤیلیا لە ڤیلیاو مامزێر)ی کاروان عومەر کاکەسوور کە ئەمانەش لەرووی ژمارەوە کەمترن و تەواو خۆیان لە رۆمانی ئاسایی جیاکردۆتەوە و خوێنەر بەئاسانی هەست بە جیاوازییان دەکات، تەنانەت لەرووی دارشتنیشەوە بریتین لە گێڕانەوەی بێ رووداوو گرێچن و شێوەی وەسفی درێژدادڕ و تێهەڵکێش کردنی بەمۆتیڤی جۆراوجۆر و بابەتی دیکە و ماندووکردنی خوێنەر بەدوای شیفرە و هێما و مانا شاردراوەکانی ناو دەق و بایەخدان بە شتی نائاسایی و نەبوونی یەک بەدوای یەکی گێڕانەوە و رووداو کە ئەم رۆمانانە زیاتر بە رۆمانی وەسفی دەناسرێنەوە.

زۆر هونەرکاری دیکەیش، کە ئێمە مەبەستمانە لە میانی ئەم رۆمانەوە لێی بدوێین،چونکە دەکەوێتە نێو ئەم رێچکە نوێیەی رۆمانی کوردی.

مامزێر وەک هەوڵێکی دیکەی نوێ لە رۆمانی کوردیدا

کاروان عومەر کاکەسوور لەم رۆمانە و پێشتریش لە رۆمانی (ئای لە ڤیلیا لە ڤیلیا)دا لەگەڵ رۆماننووسانی پێش خۆی جیادەکرێتەوە، چونکە لە هەردوو رۆماندا توانیویەتی تایبەتمەندییەک بۆ خۆی دروست بکات و خۆی لە کۆت و بەندی رۆمانی بەلزاکی جاران جیاکردۆتەوە، بەڵکو لەم رێچکە نوێیەی رۆمانی کوردیدا تەواو، قالبەسواوەکانی تێکشکاندووە و پەیرەوی شێوازو تەکنیکی رۆمانی فەرەنسی نوێی

کـردووە، چونکە لەم دوو ڕۆمـانـەدا هەوڵـیـداوە بۆ گێڕانەوە بە زمانێکی شیعری چڕوپڕو پەیڕەوکردنی ئەو شـــێـــوازو تەکنیکەی کـــە پێی دەوترێ (شیعریەتی نووسین)، لەمەش بەزمانێکی شیعری دەبەستێ بۆ گێڕانەوە کە زیاتر لە ڕۆمـاندا هەست بەشێـوەیەکی وەسفی دەکرێت و هەروەها ڕووداو و گـرێچن لە ڕۆمـاندا بایەخـیـان نابێت، هەمـدیس بایەخ بـە چیـــرۆککردنی شت و کـــەلوپەل و بەکـارهێنانی سێــبـەرو تارمـایی فـرە دەنگی و تێکشکاندنی کـات و بابەتی ئاسـایی ڕۆژانە و بلاژکتۆر خستنە سەر شتە پەنهانەکان کە ڕەنگە ڕۆمـــان چەند ســاتێکی رابردوو بێت، هەروەها بەدەلالەتکردنی کـەرەسـتـە و کـائین و شـتـەکـان و دوورکــەوتنەوە لە ســەرەتاو گـرێچن و کـۆتایی (بەلزاکی) یا (مــۆپاســانی) جــاران، بەڵکو بەکارهێنانی دیمەن و کۆکردنەوەیان لە نێو زمانێکی شیعری وەسفی جوان کە ئەمانە هەموو ئاستەکانی گێـڕانەوە و ڕووداو لە مـەئلووفـەوە دەگـوازنەوە بۆ نامـەئلووف و وێنەکان لە دیمەنی جیاجیاوە دەبێ بەگۆشەنیگای نووسەرو سوودوەرگرتن لە موتیڤی مـێـژووی و کـۆمـەڵایەتی و شـتی سـاکـاری بایەخ پێنەدراو، دواجاریش لە کۆتایی ڕۆمانەکەدا ئەنجام دیاری ناکرێت، بەڵکو خوێنەر دەبێتە بەشدارێکی ڕۆمـــانـەکـــەو چارەنووسی پاڵەوانەکـــانی پێدەسپێردرێت، ڕۆمانە، وەک لوغزێک دەدرێتە دەست خـــوێنـەر و بـەزۆریش ســـەرەداوێکی پێـــدەســـپـــێـــردرێت و ئەو خـــۆی پێکەوەیان دەبەستێتەوە.

لە ڕۆمـانی (مـامـزێر)دا ڕۆمـانـنووس چەند مۆتیڤێکی خستۆتە ناو گێڕانەوەی ڕۆمانەکە کە ئەمـەش بۆ یەکـەمـجـار لە ڕۆمـانی کـوردیدا مۆتیـڤـەکـان وەک سەرچاوەی زانستی ژمـارەیان لەسـەر داندراوە و لە کـۆتایی ڕۆمـانەکـەدا راڤـەیان دەکات کە ئەمـانیش بریتین لە داب و نەریت وەک پەراوێزی (١) کە (٩ی ئاب) لای عـیـبـرییـەکـان ڕۆژێکی شوومە، چونکە ڕۆژی ڕووخانی ئورشەلیم و زمـانی هەیکەلی یەکـەم و دووەمـیـانە، هەروەها سوود لە ڕووداوی مێژوویی و بەتایبەتیش کە خۆی قوتابی بەشی مێژوو بووە لە زانکۆی موسڵ و خۆی ئامـاژەی پێـداوە لەکـاتی خـوێندنی مـێـژووی ئایینەکاندا سوودی لە چەند ڕووداوێک وەرگرتووە، بەتایبـەتیش مـێـژووی عـیـبـریەکـان و ئەمـەشی لە پەراوێزدا بەتەواوی راڤـــەکـــردووە و ڕووداوە مێژووییەکەی بە ساڵ و ڕۆژەوە باسکردووە، بەڵام لە نێـو ڕۆمـــانـەکـــەدا وەک مـــۆتیڤ ســـوودی لێـوەرگـیـراوە، هەروەها سـوودی لە گـوتەزای فەیلەسووف و بیرمەندانی وەک ئەفلاتوون و فرۆید وەرگـرتووەو قـسـەکـانیـانی خـسـتـۆتە سـەر زاری پاڵەوانێکی نیـو ڕۆمـانەکـە، بەڵام لە پەراوێزدا ڕۆمانـنووس ئاماژەی بەوە داوە کە پاڵەوانەکەی بێ ئاگـاداری چۆن ئەم قـسـەیەی کـەوتۆتە سـەر زار ئەمـیش بۆ مەبەستی تەکنیک لە پەراوێزدا راڤەی کـردووە و ئامـاژەی بەم کـتـێـبـەش داوە کـە لێی وەرگـیـراوە، لێـرە ڕۆمـانـنووس وەک تەکنیکی میتارۆمان کە تەکنیک و شێوازێکی نوێی ئەدەبی دنیـایە، خۆی لە خـوێنەر ئاشکرا دەکـات و راڤـەی بابەتەکـانی بۆ دەکــات، هەروەها ســوودی لە موحازەرە فەلسەفی و کۆمەڵایەتییەکان وەرگـرتووە و وەک لەم ڕۆمـانـەدا ئامـاژە بە مـوحـازەرەیەکی (ماکس ڤیبەر)ی کۆمەڵناس داوە.

هەمدیس سوودی لە چیرۆکی ئایینی پێغەمبەران وەرگـرتووە، بەتایبـەتیش کـەمـێک لە چیـرۆک و بەسەرهاتەکانی (پێغـەمبـەران ئیبراهیم خـەلیل و نووح کە ئەمـانیش چەند مۆتیڤێکن لەم چیرۆکانە

ئەوانەی لەگەڵ ڕەوتی گێڕانەوە یا چیرۆکەکانی ناو ڕۆمانەکە دەنگونجێن وەرگرتووە، دەنا چیرۆک و بەسەرهاتی ئەم دوو پێغەمبەرە دوورودرێژە و دەکرێ بکرێن بەهەوێنی چەندان ڕۆمان و نۆڤلێت، لە پەراوێزیشدا وەک سەرچاوەی وەرگرتنەکە، ئاماژەی بە (سفر التكوين) کردووە وەک چۆن لە تەوراتدا گێڕدراوەتەوە.

لەم ڕۆمانەدا سوود لە مێژوو وەرگیراوە، بەڵام کاتەکانی ناو ڕۆمانەکە جیا لەکاتی ئێستای گێڕانەوە، هەموویان گەڕانەوەی بۆ ڕابردوو بەهۆی فلاش باک و تەداعییەوە یا بەهۆی شەپۆلی هۆشەوە دەنا زۆربەی کاتەکان تێکشێنراون و زۆربەیان زەینین و دیمەنی زەینی لای پاڵەوانی سەرەکی ڕۆمانەکانە دروست دەکەن، لەلای نووسەرانی ڕۆمانی نوێی فەرەنسیش کات تێکشێنراوە و ڕووداو لە چەند یەکەیەکی کاتی جیاجیا پێکەوە گرێدەدرێ و ژیانی مرۆڤ گرنگترە لەکات، وەک چۆن (ئالان ڕۆب گریێ) لە کتێبی (بەرەو ڕۆمانی نوێ)دا (قوتابخانەی دەروونی و شەپۆلی هۆش جێدەهێڵێ و وا دادەنێ کە ژیانی مرۆڤ (ڕووداو و کات) پێوەری ئەم گەردوونەن، بەڵکو ئەو کاتەکان تێکدەشکێنێ و تەرکیز لەسەر شتەکان دەکاتەوە)(١)

چیرۆکبێژ لای (ئالان ڕۆب گریێ) وەک ئەو جالجالۆکە وایە کە داوی هێلانەکەی خۆی دەچنێ (بەڵام ئەو دژی کەسایەتی گونجاوی ئاسایی جارانە و لە شوێنی جیاجیادا کۆیان دەکاتەوە و لە برگەی کاتی جیاجیاوە، بەشێوەی پەرشوبلاو بیریان لێدەکاتەوە)(٢).

لەم ڕۆمانەشدا کاروان چەند کەسایەتییەکی هەڵبژاردووە کە لەوانە کەسایەتی سەرەکی ڕۆمانەکە خۆی چیرۆکگێڕەوەیە و ناوی ئاشکرا نەکراوە، بەڵام هەر لە سەرەتاوە سیفەتی چیرۆکنووس و چیرۆکگێڕەوەی دراوەتە پاڵ، وەک لە سەرەتای ڕۆمانەکەدا ڕۆماننووس بەم شێوەیە وەسفی دەکات و دەڵێ (من هەرگیز ناتوانم ڕووداوەکان وەکو خۆیان بگێڕمەوە.. هەمیشە کەسەکان گۆڕانیان بەسەردا دێت.. سنوورەکانی کات و شوێن دیار نامێنن.. سیمای ئەفسانەیی بەخۆیانەوە دەگرن.. لەو چیرۆکنووسە دەچم، کە لە پێناو خولقاندنی + ئیتمۆسفێرێکی سەیردا، هیچ شتێک وەکو خۆی ناگێڕێتەوە.. دیارە ئەمە ئەگەر هونەرێک بێت، چاکتر وایە بڵێم ئەگەر نهێنییەک بێت لەمندا، ئەوا خۆم نە دۆزیوەتەوە،، بەڵکو بەدرێژایی ژیانم کەسانی جیاواز جیاواز پێیان وتووم.. بەڵام ئێستا بە مەبەستی کورتبڕی دەتوانم بەخۆم بڵێم ژیانی من نە لەو چیرۆکانە دەچێت، کە ڕووداوەکانیان لە ئەفسانەوە سەرچاوە هەڵدەگرن و دەڕژێنە ناو واقیعەوە، نە وەکو ئەوانەیش وایە، کە بەپێچەوانەوە لەناو جەرگەی واقیعییەوە هەڵدەقوڵێن و لەناو ئەفسانەکاندا بە تراژیدیا یان بەکۆمیدیا کۆتاییان دێت.. بەمانایەکی ڕاستتر واقیع و ئەفسانە پێکەوە لە یەک کاتدا ژیانی منیان هەڵدەسوڕاند...ل٦).

ئینجا چیرۆکنووس کە پاڵەوانی سەرەکی چیرۆکگێڕەوەیە، لەم ڕۆمانەدا بە ڕاناوی کەسی یەکەمی تاک (من) دەچێتە ناو پێکەوە بەستانەوەی کەسایەتی خۆی و دایکی و باوکی(بیبی کەناری) ئەو ژنەی کە ئەندامێکی کۆشکی باوکییەتی و لەم ڕۆمانەدا وەک کەسایەتییەکی گرنگ بەردەوام لە زاری ئەوەوە ڕووداوەکانی ڕابردووی ناو کۆشک و بەسەرهاتەکانی چیرۆکگێڕەوە دەگێڕێتەوە و لە جیاتی پاڵەوانی ئاگادار بەهەمووشت، وەک لە

ڕۆمانی ئاسایی جاراندا هەبوو ئاگای + لە هەموو شتێکەو بەهۆی ئەوەوە چیرۆکگێڕەوە دەگەڕێتەوە ناو رابردووەکـــــان و ئـەو دیمەنانـە تێکـەڵ بـە گێڕانەوەکەی دەکات، بەڵام بەشێوەی پچڕپچڕ نەک وەک ڕۆمـانی ئاسـایی بەردەوامی و نەپسـانەوەی هەبێت، تەنانەت ئەو ژنە واتە (بیـبی کـەناری) زانیاری خێزانی چیرۆکگێڕەوە هەمووی بەو دەدات و ئاگادارو حەزیشی لە گیانلەبەرە و ناوی هەموو خواردنەکانیش بەناوی گیانداره لەناوچووەکانەوە ناو ناوە تەنانەت وێنەی جلەکـانیـشی وێنەی ئەم گیانلەبەرە لەناوچووانەن.

چەند کەسایەتی دیکەش لە پەراوێزی گێڕانەوەدا ئامـاژەیان پێکراوە وەک برا هاوشـێـوەکـانی کـە سەرکردەکانی هێزی باکوورو باشوورو ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوان کـە ئەمــەش لەم ڕۆمــانەدا لەگــەڵ ئەو نەخۆشخانانەی لەم ڕۆمانەدا پڕن لە بریندار هێمای شەڕن و ئامـاژەی براکـوژین و کـێـشـمـەکـێـشی دەسەڵاتی ناو خێزانەکەیەتی.

چیـرۆکـبـێــژ کـە خـۆی پاڵەوانی سـەرەکی ڕۆمانەکەیە، شاعیرو چیرۆکنووسە وەک پێشەکی باسـمـان کرد، هەروەها سـەری لە فـەلسـەفـە و کۆمەڵایەتیش دەردەچێت وەک دیسان لە (ل٢١)ی ڕۆمـانەکـە ئامـاژەی پێکراوە باوکی، واتە خـاوەن کـۆشک زڕ باوکـیــەتی یا ئەو مـامــزێڕەی ناو ڕۆمانەکـەیە کـە مـاناکـەی وەک ڕۆمـاننووس لە پێشەکی ڕۆمانەکە بەعیبری ماناکەی دەکاتە زۆڵ، چونکە وەک لە (ل١٩)ی ڕۆمـــانەکــەدا وەسـفـی باوکی دەکـات و بەمـێــردی دایکی ناوی دەبات و هەمـدیس لە (ل٢٠)دا دەڵێ: (نازانم بۆچی هەر ئەوسا دەمویست مێردی دایکم بە (باوکە!!) بانگ بکەم)).

ئەمـەش ئەوە دەردەخـات کـە دایکی ئەو کـوڕەی هەبـووە و دواییش مـێـردی بەو پیـاوە کـردووە کـە خاوەن کۆشکە و نووسەریشە، چونکە لە (ل٢٢)دا ئامـاژەی پێـداوە کـە باوکی کـتـێب و دەسـتنووسی هەیە، بەڵام دواتر کە تێکدەچێ و دەگۆڕێت کـتـێب و دەسـتـنووسـەکـانیـشی دەدڕێنێ و دەرخـواردی ئەسـپــەکـانی دەدات کـە ئەمــەش هێـمـایە بۆ تۆمـارکـردنی ئەم ڕۆشنبـیـریـیـە و پاراسـتـنی دیکۆمێنت لە مێژوودا و دەبێت بەمێژوو و وەک لە (ل٢٢)شـدا دەردەکـەوێ کـە دایکی شـوویەک یا زیاتری کــــردووە و کـــاری جلدوورین بووە. لە (ل١٨)دا دەردەکەوێ کە دایکی ناوی (دیدیلازە)و ناوەکـەیان لاخـۆش بووە. هەروەها کـاتێ کـە باسی دایکی دەکـات (پیـاوێک بەکـڵاوێکی قـووچ و جلێکی زۆر ســەیرەوە دەســتی لە جلی دایکی ئالاندووە و بەدەم ڕۆیشـتنەوە دەیدوێنێت) یا کـە دەڵێ: (زانیم لە دۆڵەکەدا پەنجەکانی خستۆتە قژی خاویەوەو تـێـر تێـر رایموسـیـوە.... وابزانم ئەگـەر بشـمـبـینیـایە، لە داخا گرم دەگرت... تاد ل١٨).

ئەمەش ئەوە دەگەیەنێ کە دایکی هەوەسبازبووە و باوکیشی جیا لەوەی کە نووسەر بووە، دەسەڵاتدارو خاوەن کۆشک بووە، پێدەچێ یا ئەو دایکەی مارە کـردبێت و هێنابێـتـیــە کـۆشک، یانیش بە شێوەیەکی ناشەرعی لەگەڵیدا بێت،، بەڵام دیارە مارەی کردووە دەنا پێی نەدەگوت مێردی دایکم.

ئەمــەش ئەوە دەردەخـات کـە ئەم ڕۆمـانە وەک ڕۆمانی ئاسایی جاران نەچنراوە، بەڵکو چەند سەرە داوێک بەپچڕ پچڕی دەدرێتە خوێنەر و بە شێوەی لوغـزێک دێتـە بەردەمی و ئەو، واتە خوێنەر دەبێ بەشداری پێکەوەنانەوە و دۆزینەوەی ئەو هێـمـا و شیـفرانە بکات و لە مێشکی خۆیدا بیانچینێ، ئەوسـا بزانێ رووکاری ڕۆمـانەکـە بەرەو چ ئاقـار و ئاڕاستەیەک دەڕوات، هەروەها (ئالان ڕۆب گرێ)

لە کـتـێـبی ((الجن و المتـاهە)) دا کـە چەند دواندنێکی (شـاکر نوری)یە لەگـەڵ نووسـەر دەڵێ «رۆب گرێ» بە راڤەکاری جیاجیاوە زەینی خوێنەر مژول دەکـات بێ ئەوەی وەسـفـێکی ئامـادەکـراوی بخـاتە بەردەست، بۆیەشـە رۆمـانی نوێ خـۆی لە خۆیدا بۆتە لوغزێک بۆ خوێنەر لە کرداری پێدانی چەند سـەرە داوێکدا خوێنەر لەم برگـەیە و ئەویتر دەقـەکە پێکدێنێ و لە کـاتی خوێندنەوە لە زەینی خـۆیدا دروسـتـی دەکـات و ئەمـەش لای ئەو رۆمـانـنووسـانە پێـویسـتـیـیـەکـە بۆ گـۆڕینی هەڵسـوکـەوتنی خـوێـنەر و دابی خوێندنەوە...))(٣).

بەمـانایەکی دیکەش لەم رۆمـانەدا نووسـەر لە رێگای بەکـارهێنانی مۆنتـاجی سینەمـایی دیمەن و لەقـتـەی جـیـاجـیـامـان بۆ هەڵدەبژێرێ و دوایی دەیداتە خوێنەر و خـوێنەریش دەتوانێ بەشـێـوەی هونەری کۆلاژ لە مێشکی خۆیدا تۆماریان بکات و بەدوای شـیـفـرە و هێـمـا و دەلالەتـەکـان و مـانای شـاردراوە و دەقـــدا بگـەڕێ و بیـــانـکات بەم مـەبەسـتـەی کـە پێکەوەیان دەبەسـتـێـتـەوە و لە دواجـاردا ئەو هێـمـایانە دەبن بە زمـانی ئامـاژەی دەق، رۆمـاننووس ئەم هێـمـایانە لە رەمـوزی دینی دروست دەکات و دوایش دەیکات بەکۆلاژ، چونکە زمانی دەربڕین لەم رۆمانەدا هەموو مەدلولی خۆیان هەیە و هەمـوو هونەرکاری رۆمـانەکەش لە پێناوی ئەم مەبەستەیە کە دواجار شتێک لە زەینی خوێنەر بچێنێ و تووشی پرسیـار و سەرسوڕمانی بکات و ئەو کۆدانە لێبکداتەوە و لە مێشکیدا ئەو رۆمانە بێت کـە نووسـەر و خـوێنەر پێکەوە دەیانەوێ و دروسـتی دەکـەن. ئەم وێنانەش کـە لەم رۆمـانەدا دروسـتـیـان دەکـات وێنەی جـولاون و وەک وێنەی شـیـعـری چەسـپـاو نین وەک باسی کـاتمان کـرد لەم رۆمانەدا بەردەوام کات دیار نییە ئەگەر هەشبێت رابردووە و شێوەی زەیینی پێدراوە و بەردەوامیش ئەو کاتە لەدایک دەبێتەوە و نوێ دەبێـتەوە، واتە کاتێک لەسەر روونانی کاتێکی دیکەوە لە دایک دەبێت، بەڵام شـوێن لە نیـشـانـدانی ئەو وێنە زەینیـیـانە و لە مـیـانی گـێـڕانەوەی کـەسـایەتی نووسەرەکانەوە ئاشکرا دەکرێت و زیاتریش بایەخی پێدەدرێت و دەناسرێتەوە، وەک کۆشک و گەڕەک و ئەشکەوت و دۆڵ و بیـابان و شـەقـام و شـوێنی شـەرگـەکـان و شـوێنە مـێـژوویـیـەکـان و خـانوو و هەیکەل و... تاد.

تەنـانەت رۆمـــانی فـــەرەنسی نوێ بەوە دەناسرێتەوە کە پاڵەوانی سەرەکی تیایدا شوێنە.

لایەنێکی دیکەی رۆمانەکە شۆڕبوونەوەیە بەنێو جـەسـتـە و پەیوەندی بەبینینەوە و هەمـدیس جۆرەکانی جەستە و فەلسەفەی جەستە کە ئەمەش خۆی بابەتێکی ئێستاتیکییە و ویستوویەتی لە نێو رۆمـانـدا تەوزیفی بکات و بەکـاری بهێنێ و راڤـەشی بکات، وەک لە (ل ٢٠)ی رۆمـانەکـەدا ئەو فەلسـەفەی جەستەیەمان بۆ بەدیار دەکەوێ و باسی رووتبوونی خۆی و باوکی و دایکی دەکات و بە چیرۆکی دیکەی رابردوو دەیبەستێتەوە، لە (ل ٢١)یشدا وەک ئاماژەیەک بە بینین و پەیوەندی بە کـات، دەڵێ (هەر بینینە کـە زەمـەنەکـانی ئەو جەسـتـەیەمـان بۆ دەردەخـات) یا دەڵێ (جلوبەرگ قـاوغـێکی سیـحـراوییە، جەسـتـە زیاتر ئاشکرا دەکات و رۆح هێندەی تر دەشارێتەوە). رۆماننوس ئەمـەی لە گـوتەزایەکی فـەلسـەفی ئەفـلاتوون وەرگـرتووە و ئەویش ئەوەیە کـە دەڵێ (جـەسـتـە گـۆڕسـتـانی رۆحـە) و لە کـۆتایی رۆمـانەکـەش لە پەراوێزدا ئامـاژەی پێـداوە، هەر بۆ مـەبەسـتی تەکنیکیش لەم پەراوێزەدا خۆی پرسیار دەکات کە

ئەم قسـەیە یا گوتەزایە بۆچی تێکەڵ بەقسـەکانی (بینی کەناری) بووە؟ ئەم فەلسـەفەی جەستەیە لە رۆمـانی نوێی فـەرەنسـیـشـدا جـێگای بایەخـە، وەک(میشیل بۆتۆر) لە کتێبی (باسەکانی رۆمانی نوێ)دا دەڵێ ((لە رووی مـێژووییەوە، شتـومەک بەمێژووی کەسانەوە گرێدراوە، چونکە کەسانی ناو رۆمـان و ئێـمـەش تەنهـا تاکـێک نین، بەڵکو جـەسـتـەیەکین بەجلوبەرگ داپۆشـراوین، مـرۆڤی راسـتـەقـینە لە جـەسـتـە و شـتـەکـانی تریش پێکهاتووە...))(٤)

بایەخی جەستەش لە رۆمانی نوێدا بەشێکە لە بایەخی مـرۆڤ خـۆی لە نێـو پانتـایی رۆمـاندا، چونکە وردە وردە کـەسـانی نێـو رۆمـانەکـان لە خـــوێنەر نزیک دەکـــرێنەوە و رووپۆش و جل و بەرگـیان لەبەردا دەکرێتـەوە و بە ئاسـانی دەخرێنە بەردەم خـوێنەر، لە رۆمـانی (مـامـزێر)یشـدا ئەم بایـەخــــدانە هەست پێـــدەکـــرێت، تەنانەت تێکەڵکردنی فەلسـەفەی جەستەش کە باسمان کرد لەم رۆمـانەدا بەشـێکە بۆ گـونجـاندنی دەگـەڵ ئەم بایەخە کـە لای رۆمـاننووسـانی فـەرەنسی نوێش درکی پێکراوە، وەک چۆن ئالان زۆب گـرێ دەڵێ ((رۆمانی نوێ تەنیا بایەخ بە مرۆڤ و هەڵوێستی دەدات لە دنیادا، تا ئەگەر بابەتی وەسفکراویشی زۆر تێدابێت و بەوردیش چنرابوون، ئەوا هەمیشە ئەم روانینە هەیە کـە دەبینێ و ئەم هزرە هەیە کـە تێرامان ئەنجام دەدات و ئەم خۆشەویستییەش کە بۆی دەچێت. بابەتی رۆمـــانەکـــانمان لە دەرەوەی درکـپـێکردنە هەسـتـیـیـە مـرۆیـیـەکـانەوە هیچ ئامادەییەکی نییە، جا ئەگەر واقیی یا خـەیاڵی بێت...))(٥).

رۆمـــاننووس لەم رۆمـــانەدا چەند لایەنێکی دیکەی هونەری بۆ مـەبەسـتی تەکنیک و نوێکاری لەسـەر زمـانی پاڵەوانەکـانی زانیـاری زانسـتی بەخـوێنەر دەدات و راڤـەشی دەکـات و لە بنچـینەی زانسـتی دەکـۆڵێتەوە کە ئەمەش هەم بۆ رۆشنبیری گشـتـیـیە و هەمیش وەک تێهەڵکێشێکی نوێ و ئەنجامدانی نوێکارییەک خستۆتییە نێو ئەم رۆمانە وەک لە (ل ٢٤)ی رۆمـانەکـەدا راڤـەی حـاڵـەتی زانستی ئیسکاتۆلۆجی دەکات، واتە بیرکردنەوە لە قیـامـەت و لـەگـەل بیـرکـردنەوەی پاڵەوانەکانیـشی گونجـاندوویەتی، دیارە ئەمـەش لە رۆمانی کـوریدا نوێیە.

لایـەنێـکی دیـکـەی هونـەری لـەم رۆمـــــانـەدا بەکـارهێنانی زمـانی (پانتـۆمـایم)ە بۆ دەربڕین کـە ئەمــــەش وەک تەکنیک لە چیــرۆکی کـــوردی بەکارهاتووە، بەڵام لە رۆماندا ئەم تەکنیکەم کەمتر بەرچاو کـەوتووە کـە لەم رۆمـانەدا رۆمـاننووس لە زۆر شوێنی گفتوگۆکاندا پەنای بۆ بردوو کە خۆی بۆ ئەم دیالۆگانە بەکـاردێن کـە ناتوانرێ بنووسـرێن و بڤـەن، بەڵام لەمیـانی گـفـتـوگـۆکـاندا هەست بەوە دەکرێ کە کـاروان بەمەبەستی تەکنیک و نوێکاری ئەمـەی کـردووە، چونکـە لە گـفـتـوگـۆکـاندا لە زۆر شـوێن هەست بەوە ناکـرێت لایەنێکی قـەدەغـە هەبێت نەتوانرێ لە نێو دیالۆگەکاندا بشاردێتەوە و بکرێت بە زمـانی پانتـۆمـایم، بەڵکو دەزانرێ کـە ئەمـە بۆ مــەبەســتی تەکنیک بەکـــارهاتووە و ئاماژەکەشی ئەوەیە کە زمـانی پانتۆمایم بە خاڵی بەدرێژکراوە ئامـاژەی پێدەکرێ و دەکـەوێتـە نێـوان رستە و بڕگەکانی گفتوگۆوە وەک لە (ل ٩١)دا بەم شـێـوەیە ئەم پانتـۆمـــایمەی خـســتـۆتـە نێـو گفتوگۆکانەوە:

– شـەڕە...! کەس لە کـاتی شـەڕدا قسـەی وای کردووە...؟ تۆ ئێسـتـاش وادەزانی من...، دیارە هێشتا....

– بەڵکی تۆ ئاوایت هەر بۆیە....، بەبێ ئەوەی ئاگات لێبێت، کە ..... ئینجا لەوە زیاتر .....

– دەبەســـە دەی...!!، بەڵام من لەوێ ....، ئەگەر وایش بێت... هەقی ئەوەم هەیە....

ئەمانە و چەندان پەرەگرافی هاوشێوەی کە لەم رۆمانەدا بە مەبەستی تەکنیک ئەنجامدراوە.

هەندێ لە چیرۆکەکانی ناو رۆمانەکە لە واقیع دروودەکەونەوە و دەگەنە ئاستی (نامەئلوف) لە دیەن و رستە و رووداو کە رۆمانووس لە نێو رۆمانەکەدا لەسەر زمانی سیڤەری مارژەن ناوی ناوە فێڵی زمان کە دەگاتە رادەی سیحر یا شێوەی ئەفسانەیی و لە نێو پانتایی رۆمانەکەشدا شێوەیەکی هونەری بەبەردا دەکرێت، ئەمەش هەم بۆ مەبەستی تەکنیک و هەمیشە جوانکاری هونەرییە و هەمیش وەک هێما لە گوتاری مانادا خۆیان دەدۆزنەوە، بەڵام خوێنەر دەبێ راڤەیان بکات و لێکیان بداتەوە و دەلالەتەکانی بخوێنێتەوە و مەبەست و جیهانبینی رۆمانووسی بۆ دەقەکە دیاری بکات، وەک چۆن دەبینین کە (ئالان رۆب گرێ) مەئلوفەکان دەگەیەنێتە ئاستی ئەفسانە، وەک چۆن وەسفی راستەقینە دەکات لە رۆمانی (پرۆژەی شۆڕشێک لە پێناوی نیۆیۆرکدا) کە رۆمانەکە سەرسوڕهێنە لەرووی شێوەوە، ئەوەی کە جێی چێژ لێوەرگرتنیشە ئەوە چۆنیەتی گۆڕینی شاری نیۆیۆرکە بۆ ئەفسانە، ئەفسانەی + شارێکی نوێ بۆ گشت شارێکی نوێ...)).(٦)

بۆیەشە کە (رۆلان بارت) ناوی لە قوتابخانەی رۆمانی نوێ ناوە (قەوارەی ئەفسانەیی)(٧) بۆ رۆمانی نوێ..

کۆتایی رۆمانەکەش بەکراوەیی جێهێشتراوە، چونکە پاڵەوانی سەرەکی کە چیرۆککگێڕەوەیە بەدوای ئەو کچەدا دەگەرێ کە خۆشی دەوێت لە نێو بیابانێکدا، وەک چۆن ئەم رستەیە دەکاتە کۆتایی چیرۆکەکە کە دەڵێ (وەکو چۆن ئاسان نییە تۆش بەڕووتی لەم بیابانەدا شەو بکەیتەوە). کە هێشتاکە ئەنجامەکەی دەستنیشان نەکردووە و بۆ خوێنەری بەجێهێشتووە و دەتوانێ لە زەینی خۆیدا تەواوی بکات، یا خۆی چۆنی مەبەستە بیکاتە کۆتایی و دەشتوانی لای خۆی درێژە بەتەواوکردنی رۆمانەکە بدات لە زەینی، ئەمەش لە رۆمانی نوێدا بەشداریکردنی خوێنەرە لەگەڵ نووسەر لە دەقی ئەدەبیدا، واتە دەق کراوەیە و لەم ئەنجامەدا کە کراوەیە رۆمانووس مەبەستیەتی پێمان بڵێ وەک چۆن بیابان وشکە و هیچی لێ سەوز نابێت، ئەویش ئاوا گەرانی بۆ ئەو کچە وەک ئەو بیابانە وایە کە هیچی لێ سەوز نابێ، واتە نایگاتێ!!.

لە هەمووی گرنگتر لەم رۆمانەدا مەسەلەی زمانە کە لەم رۆمانەدا پانتاییەکی زۆری پێدراوە.، بەڵکو شیعرییەتی رۆمانەکە جوانکاری بەگێڕانەوەش داوە و هەموو کۆڵەگەکانی گرنگی رۆمانەکەی لەسەر بنیات نراوە و هەر بەهۆی ئەوزمانە شیعرییەشە بۆ رۆمانووس توانیویەتی نوێکارییەکانی ئەنجام بدات و نەخشەی هونەرکاری رۆمانەکەی بگەیەنێتە ئاستی باڵەخانەیەکی زەخرەفەداری رێکوپێک و جوان و خوێنەر دەست لە خوێندنەوەی هەڵنەگرێت و تەشویقێک بخاتە نێو پرۆسەی خوێندنەوەکە و بەنێو ئەو کونج و کەلەبەرو رێگا هونەرییانەدا بگەرێ کە رۆمانووس لە نێو ئەشقی ئەفسانەیی گێڕانەوەدا دروستی کردووە، وەک چۆن (کلۆد سیمۆن) دەڵێ (رۆمانەکە تەواو دەبێت، بەڵام بەتەنها نایەتەدی، بەڵکو من لەمیانی کارکردنمەوە لە زمانەوە دروستی دەکەم، واتە رۆمانەکە من دروستی دەکەم و ئەمیش دروستم دەکات)(٨)

یا وەک لە شوێنێکی دیکەی گفتوگۆکەیدا دەڵێ (ببە بە دروستکەری زمان)(٩)

بونیادی زمان لە ڕۆمانی نوێی فەرەنسیدا لای میشێل بۆتۆر دەگاتە ئاستی نەست لە زماندا وەک لە گفتوگۆدا لە مبارەیەوە دەڵێ (نەست تەنها لای تاکەکەس و پاڵنەری خودی نییە،، بەڵکو دەتوانێ پێی بگوترێ نەست لە زماندا کە بۆتە واقیعێکی بەرجەستەکراو بە بوونی پێکهاتەکانی زمان کە توانای وای هەیە هەمیشە زیاترە لەوەی کە لە بارەیەوە دەزانین..)(١٠)

ئەوەی کە ئەم ڕۆمانەی کاروان عومەر کاکەسوور بەوردی بخوێنێتەوە، هەست بە توانای نووسەر دەکات و ئەو زمانە شیعرییەی تێدا دەدۆزێتەوە و دەگاتە ئەو بڕوایەی کە توانیوبەتی بەهۆی زمانەوە باڵەخانەیەکی هونەری جوان دروست بکات و بەڕاستیش لەڕووی زمانەوە باڵادەستە و ئەمەش بنچینەی هونەری و گرەوی سەرکەوتنی ڕۆمانەکەی پێ بردۆتەوە.

*** ڕۆمانی، مامزێر، کاروان عومەر کاکەسوور، لە چاپکراوەکانی پڕۆژەی کتێبی قەڵەم، زنجیرەی ژمارە (٢٧)، کتێبی قەوارە مامناوەندی، ١٣٠ل، چاپی یەکەم، سلێمانی، چاپخانەی یاد، ساڵی ،٢٠٠٨**

پەراوێزەکان:

١- الان روب جريبة، نحو رواية جديدة، ل١١.

٢- شاكر نوری، الن روب غرييه، الجن والمتاهه - لقاءات، ل٥٧.

٣- سەرچاوەی پێشوو: ل٤٦.

٤- میشیل بوتور، بحوث في الرواية الجديدة، الجزء الاول، ل٥٤.

٥- سابیر ڕەشید، ڕۆمانی کوردی - خوێندنەوەو پرسیار - بەشی یەکەم، ل٢٦٤.

٦- شاكر نوری، هەمان سەرچاوە، ل٥٤.

٧- ريمون الاهو، حوار في الرواية الجديدة، ل٧٣.

٨- هەمان سەرچاوە، ل٦٩.

٩- هەر ئەم سەرچاوە، ل٦٧.

١٠- هەر ئەم سەرچاوە، ل٢٠.

سەرچاوەکان:

١- الان روب جرييه، نحو روايه جديده، ترجمه مصطفى ابراهيم مصطفى، دار المعارف بمصر، مطابع دار المعارف بمصر، ط١، بلا سنة الطبع.

٢- شاكر نوري، الن روب غرييه، الجن والمتاهة- لقاءات، دار الشوون الثقافية العامة، ط١، مطابع دار الشؤون الثقافية العامة، بغداد، ١٩٩٠.

٣- ميشيل بوتور، بحوث في الرواية الجديدة، الجزء الاول، ترجمة فريد انطونيوس، منشورات دار عويدات، ط٢/، بيروت، ١٩٨٦.

٤- ريمون الاهو، حوار في الرواية الجديدة، ميشيل بوتور، روبير بنجيه، الن روب غرييه، ناتالي ساروت، كلود سيمون، ترجمة د. نزار صبري، سلسلة المائة كتاب، دار الشؤون الثقافية العامة، ط١/، بغداد، ١٩٨٨.

٥- سابیر ڕەشید، ڕۆمانی کوردی - خوێندنەوە و پرسیار، بەشی یەکەم، بڵاوکراوەکانی دەزگای ئاراس ژمارە (٥٢٩)، چ /١، هەولێر، چاپخانەی دەزگای ئاراس، ساڵی ،٢٠٠٧